



## ISELJAVANJE IZ HRVATSKE U AMERIKU KAO DIO EUROPSKIH MIGRACIJSKIH TIJEKOVA

Ivan ČIZMIĆ  
Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb  
UDK: 325.25(7/8=862)  
Pregledni rad  
Primljeno: 27. 1. 1997.

Iseljavanje Hrvata u Ameriku imalo je značajnoga udjela u europskom migracijskom kretanju prema novom kontinentu. Brojno i neprekinuto iseljavanje hrvatskih ljudi vrijedno je osobitog tumačenja njegovih odlika koje ga povezuju s općim tijekom iseljavanja ostalih Europljana, ali i posebnostima hrvatskih iseljenika i njihova odlaska iz Hrvatske. Prvo, potrebno je odrediti značenje izraza "iseljenik" i "doseljenik" prije primjene na iskustvo Hrvata i Hrvatske. Iseljavanje ima brojne posljedice i za zemlju iz koje se odlazi i za onu u koju se doseljava. Međusobni odnosi se uglavnom stvaraju zbog iseljavanja. To je osobito povezano s pitanjem položaja iseljenika i doseljenika. Gospodarstvene, društvene i političke posljedice iseljavanja i useljavanja izravno utječu na određivanje iseljeničke politike uključenih zemalja. Hrvatska je, poput drugih europskih zemalja, regulirala pitanje položaja iseljenika putem zakonodavstva, i također definirala pojam "iseljenika". To je prvi put učinjeno u vrijeme Austro-Ugarske monarhije, i kasnije u razdoblju bivše Jugoslavije. Hrvatska zajednica bila je duboko uključena zbog iseljavanja stotina tisuća svojih građana u različite krajeve svijeta, a hrvatski političari i znanstvenici vrlo zaokupljeni pitanjem iseljavanja kao značajnim nacionalnim problemom. Posebna poteškoća u rješavanju brojnih iseljeničkih problema uzrokovana je činjenicom da Hrvati, proteklih godina, nisu imali svoju vlastitu državu.

U razdoblju od 1820. do 1970. godine uselilo se u Sjedinjene Američke Države 45,162.638 ljudi. Ova milijunska migracija, zapravo "moderna seoba naroda", jedno je od najvažnijih sociološko-povijesnih zbivanja u suvremeno doba. "Groznica seljenja" najprije je započela u zapadnim dijelovima Europe,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

osobito u Engleskoj i Irskoj, a kulminirala je u četrdesetim i pedesetim godinama prošlog stoljeća. Odande se širila prema Njemačkoj i skandinavskim zemljama (Švedskoj i Norveškoj), gdje je doživjela vrhunac sedamdesetih i na početku osamdesetih godina prošlog stoljeća. Taj se val osamdesetih godina proširio i na istočnu, jugoistočnu i središnju Europu, najprije na Italiju, a onda na Austro-Ugarsku i na zapadne i sjeverozapadne dijelove Rusije. Početkom XX. stoljeća najveći dio doseljenika u SAD stizao je upravo iz spomenutih zemalja.

Iseljavanje Hrvata u Ameriku dio je europskih migracijskih procesa prema Novom kontinentu. Među prvim Europljanima u Americi su se našli i Hrvati. Prema iskazima pojedinih povjesničara, nekoliko je dubrovačkih mornara plovilo na Kolumbovim brodovima. Postoji priča da su Croatan Indijanci dobili ime po putnicima s dubrovačkih brodova. Kolonija u Ebenezeru, državi Georgiji, vjerojatno je bila mjesto prvoga masovnijeg doseljavanja Slovenaca i Hrvata u Ameriku. O hrvatskim misionarima Ivanu Ratkaju, Ferdinandu Konščaku i Josipu Kundeku te njihovu prosvjetiteljskom djelovanju danas postoji vrlo opsežna literatura.

Brojnije iseljavanje iz Hrvatske, tzv. moderna kolonizacija, započelo je u Dalmaciji i Hrvatskom primorju. U najranijoj fazi iseljavali su pojedinci, a kasnije i manje skupine iz primorskog dijela Hrvatske. Selili su u Kaliforniju, zemlju koja je svojim klimatskim i drugim karakteristikama privlačila ljude iz primorja. Veća koncentracija iseljenika u razdoblju najranijeg useljavanja u Ameriku nastala je i uz deltu rijeke Mississippija, uz obalu sjevernog dijela Tihog oceana i u gradu New Yorku. Prvi su hrvatski doseljenici većinom bili pomorci, ribari i farmeri, a kako nisu bili brojni, nisu ni činili važniju etničku skupinu u američkom društvu. Zbog prostorne odvojenosti i malog broja iseljenika u prvoj fazi useljavanja u Ameriku Hrvati se nisu ozbiljnije organizirali niti su društveno i politički znatnije djelovali u novom okružju. Do 80-ih godina XIX. stoljeća postojale su samo manje organizacije lokalnog obilježja. Razdoblje masovnog iseljavanja iz Hrvatske započelo je potkraj XIX. stoljeća, između 1890. i početka Prvoga svjetskog rata. Razmjere toga vala iseljavanja iz Hrvatske u Ameriku, sve do naših dana, najbolje pokazuju statistički podaci. Njihovom se analizom procjenjuje da je od 1890. godine do početka Prvoga svjetskog rata iz Hrvatske iselilo oko pola milijuna ljudi.

Prvi svjetski rat prekinuo je masovno iseljavanje Hrvata. Poslije rata ponovno oživljava iseljenički problem. Opća obilježja svjetskih migracija, novi smjerovi seljenja i nove zemlje useljavanja karakteriziraju iseljavanje iz Hrvatske između dva rata. Pod utjecajem novih gospodarskih prilika poslije

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

Prvoga svjetskog rata gotovo su sve zemlje useljenja donijele zakone kojima se nastoje zaštititi od priljeva stranaca. Između dva rata iz Hrvatske je iselilo oko 150.000 ljudi.

Nakon Drugoga svjetskog rata izvan granica Hrvatske našle su se skupine novih emigranata. Tijekom i nakon njegova završetka u inozemstvu je ostalo ili je prostor bivše Jugoslavije napustilo oko 200.000 ljudi. Većinom su to bili ratni zarobljenici, pripadnici bivše vojske te oni koji su se, stjecanjem raznih okolnosti, zatekli u inozemstvu. Oni su po nekoliko godina proveli u Njemačkoj, Italiji, Austriji i Francuskoj, pa su nakon toga, sa statusom "raseljenih lica", upućivani u Ameriku, Kanadu, Australiju i Južnu Ameriku.

U godinama nakon 1950. počeo se stvarati nov naraštaj iseljenika koji su ilegalno napuštali zemlju. Neke su zapadnoeuropske države tim iseljenicima davale status političkih izbjeglica. Prema statističkim analizama, iz popisa stanovništva zemalja useljenja i hrvatskih statističkih izvora može se zaključiti da se u razdoblju od završetka Drugoga svjetskog rata do najnovijeg vremena iselilo oko 300.000 Hrvata. Najvjerojatnije danas u Sjedinjenim Američkim Državama i Kanadi živi dva milijuna Hrvata svih naraštaja.

## **NEKA BITNA OBILJEŽJA HRVATSKOG ISELJENIŠTVA**

---

Ponajprije valja utvrditi koliko su te kontinuirane i brojne migracije iz Hrvatske imale zajedničkih osobitosti s europskim migracijskim tijekovima, ali i koje su bile specifičnosti iseljavanja i iseljenika iz Hrvatske te što se zapravo podrazumijeva pod pojmom iseljenik.

Iseljenikom bi trebalo držati svaku osobu koja ostavi domovinu u namjeri da se više ne vrati. To je kriterij "animus nonrevertendi". Međutim, riječ iseljenik počela se sve više prakticistički tumačiti, i to tako da su se iseljenicima počele držati osobe koje su putovale u inozemstvo u potrazi za zaradom.

Tijekom stoljeća razvila su se četiri tipa iseljenika: 1. osvajač – conquistador; 2. kolonist – settler; 3. poduzetnik – pionir; 4. industrijski radnik – proleter. Prvi tip razvili su Španjolci i Portugalci u svojim osvajačkim ekspedicijama po Srednjoj i Južnoj Americi. To su oni iseljenici koji ne sele da rade, već da zapovijedaju, da stvaraju roblje, da eksploatiraju ljude. Settler-kolonist, kojega u svijet tjera želja za zemljom koje je kod kuće premalo, prenosi svoje ognjište i osniva novi dom. Taj su tip najsavršenije razvili Englezi i Škoti. Tip poduzetnika zajednički je svim velikim trgovačkim narodima svijeta, u prvom redu Englezima i Nijemcima. Prijeći preko mora, podložiti sebi prirodu racionalno u svim oblicima, stvarati nove industrijske grane, graditi nova tržišta,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

trošiti, osnovni je cilj koji karakterizira ovaj tip iseljenika. Proleter, kojega je stvorila moderna industrija, najmobilniji je tip iseljenika. S obzirom na društveni položaj i motive seljenja, baš je ovaj iseljenički tip tijekom vremena izazvao mnoge vlade država useljenja da reguliraju položaj tih iseljenika, pa su na taj način ušli kao novi element u zakonodavstvo svijeta.

Hrvati su zastupani samo u tri tipa: 1. u dalmatinskom poduzetniku koji se u Južnoj Americi i još ponegdje u svijetu domogao moći i ugleda, 2. u vinogradaru i voćaru u Kaliforniji, stočaru u Americi i na ostalim kontinentima te 3. u industrijskom radniku, istisnutom iz domovine nuždom, ali sa željom da se u nju vrati.

Iako su Hrvati zastupljeni u tri iseljenička tipa, ipak treba biti svjestan činjenice da hrvatsko iseljeničtvo nije isto što se pod tim imenom podrazumijeva u zapadnoeuropskim ili skandinavskim zemljama. Iz tih zemalja selio je višak stanovništva, uglavnom radnička klasa koju nije mogla zaposliti domaća industrija. Ali ti su se ljudi selili s unaprijed stvorenom odlukom da se više neće vraćati, nego da će svoju budućnost graditi u novoj domovini. Iz tih zemalja selili su se i seljaci, s istom odlukom, rasprodavši sve i odlazeći u skupinama u unaprijed izabrane krajeve.

Za te narode iseljenički je problem jednostavan: oni su se sa svojim iseljenicima riješili velike brige, a njihovi se iseljenici udomaće u novim zemljama, postanu po izboru ili rođenju građani svojih novih domovina, pa se na taj način izbjegnu svi složeni problemi koji se pojavljuju npr. u hrvatskom iseljeničkom pitanju.

Hrvatsko iseljeničtvo, kao i iseljeničtvo svih slavenskih naroda – osim manjeg broja Čeha – te talijansko i španjolsko, ubrajaju se u sasvim drugu vrstu iseljeničtva. Njega čine uglavnom seljaci, i to iz ne prenapučenih krajeva, a sele se zbog uzroka koji su samo u malom broju slučajeva pravi uzroci koji pokreću ljude na trajno iseljenje.

Hrvatski je iseljenik u punom smislu riječi privremeni iseljenik. Rijetko koji seli u svijet s namjerom da tamo ostane, iako okolnosti, koje su jače od njegove volje, prisile znatan postotak njih da ostanu u svijetu trajno. To je posljedica privrženosti našeg čovjeka rodnoj kući i zemlji. Kad su naša seljačka imanja propadala, pritisnuta dugovima i lihvarskim kamatama, seljaci su odlazili u svijet ne da svoj kraj zamijene plodnim i bogatim tuđim krajem, nego da svoja imanja oslobode duga, da ih unaprijede i prošire, a po mogućnosti da nešto i uštede.

Takav iseljenik puno je korisniji za zemlju negoli čak za sebe. Za sebe su najkorisniji oni iseljenici koji zauvijek ostanu u svijetu, što potvrđuju više stotina tisuća anglosaksonskih,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

njemačkih, skandinavskih, talijanskih i ostalih iseljenika, ili oni naši, pogotovo bogatiji ljudi, koji u svijetu ostanu zauvijek.

Nekim osobitostima hrvatskog iseljeničtva bavio se i Hinko Sirovatka.<sup>1</sup> On ističe kako mnogi krivo shvaćaju izraz "iseljenik", pa misle da je iseljenik otpadnik od narodnog stabla o kojemu ne treba voditi računa, jer on je pošao putem svojih interesa da u stranom svijetu stvori sebi bolju egzistenciju i time prekinuo interesne veze s domovinom. Prema Sirovatki, to je posve pogrešno. Iseljeničtvo novijeg doba ne smije se poistovjetiti s motivom traženja ili osvajanja nove domovine kao u vrijeme seobe naroda, ili s motivom nomadskog skitanja plemena bez tradicije, a niti s navalom probisvijeta i bogatstva željnih ljudi nakon otkrića Amerike. Iseljenik novijeg doba u većini slučajeva nije ništa drugo nego putnik za radom i zaradom. Ispravan termin, prema Sirovatki, bio bi "seljenik" – "seljeničtvo". Potreba za zaradom, a ne želja i traženje nove domovine motiv je novog iseljavanja, pa i većini naših ljudi pri polasku u strani svijet nije bilo i nije ni na kraj pameti da zauvijek ostave svoj rodni kraj. Naši ljudi se, dakle, nisu iseljavali, već su išli za radom i zaradom u bliže ili dalje strane zemlje. Međutim, i Sirovatka primjećuje da su se mnogi zbog ženidbe i brojnih gospodarskih interesa pretvarali, tek kad su tamo boravili, u stvarne iseljenike. Ali ni to ne mijenja u biti definiciju modernog iseljenika kao putnika za radom i zaradom.<sup>2</sup> Bitna je razlika u sređivanju odnosa između domovine i onih iseljenika koji su definitivno ostavili zemlju podrijetla i sređivanju odnosa s onima koji u svijetu, kao putnici za radom i zaradom, jedan dio zarade šalju svojim dok se nalaze u inozemstvu.

Ali Sirovatka upozorava kako našu pozornost zaslužuju i oni iseljenici koji su s gledišta trajnosti svojeg boravka, tj. kao stanovnici definitivno izgubljeni za domovinu. To su ponajprije oni koji su se uspjeli iznimno dobro afirmirati u novom okruženju i zauzeti jake pozicije u društvu u kojem žive. Mnogi trajno ostaju i kao obični radnici, u nadi da će se sa svojim ušteđevinama bolje plasirati vani nego u domovini. Mnogi koji nisu imali ušteđevina nadali su se da će ih stvoriti i vratiti se u domovinu, ali zbog nezaposlenosti, ekonomskih kriza i drugih razloga u tome nisu uspjeli. Iz tih i sličnih razloga nastajali su trajni iseljenici. Djeca koja se rađaju od tih iseljenika, pa i onda kad ne govore naš jezik, ostaju ipak vezana s našom nacijom, pa nam mogu izvanredno koristiti, a pogotovu kad se brinemo i nastojimo da i u toj djeci ostane, ako ne jezik, a onda barem živ kontakt s domovinom njihovih otaca.

Sirovatka je odredio tri osnovne kategorije u našem iseljeničtvu: 1. oni koji su se iselili privremeno (*animus revertendi*), 2. oni koji su se iselili i trajno ostali (*animus non rever-*

tendi) i 3. potomci naših iseljenika, popularno nazvani "trećom generacijom".

## **PРАВНА DEFINICIЈА ПОЈМА ISELJENIK-USELJENIK**

U pojam iseljenika, u mnogim zakonodavstvima, ušli su neki zajednički kriteriji. Najprije određena trajnost, jer iseljenik ne ide od danas do sutra, već na dulje vrijeme, i to da zaradi za sebe i obitelj koju je ostavio kod kuće, da štedi i da sve tijekom mnogih godina uštedeno donese kući, da uloži u zemlju itd. Zatim, iseljenik traži posla ondje gdje je siguran da će ga naći, prije rijetko u Europi, već daleko preko oceana na novim kontinentima, gdje je zemlje bilo napretek i gdje se stvarala moderna industrija. Iseljenik se ne vozi u boljim razredima, nego u posljednjima na brodu i na željeznici. Za prijevozna poduzeća koja su ga prebacivala iz Staroga kraja u Novi on je tehnička roba, kargo, ovdje natovaren, tamo istovaren. Napokon, iseljenik-proleter ne ide nikada sam, kao njegova antiteza – putnik, već uvijek u skupinama, u masama po stotinu, tisuću i više.

Tim kriterijima odgovaraju i definicije koje su pojedini zakoni donijeli o pojmu iseljenika. Talijanski zakon držao je iseljenikom svakoga državljanina koji u trećem ili njemu adekvatnom razredu pođe s onu stranu Sueskog kanala, isključujući talijanske kolonije ili protektorate, ili s onu stranu Gibraltarskog tjesnaca, isključujući europske obale.<sup>3</sup> Španjolski zakon podrazumijevao je pod pojmom iseljenika svakoga Španjolca koji odluči ostaviti domovinu u namjeri da krene u bilo koje mjesto Amerike, Azije ili Australije, bilo besplatno bilo uz kartu trećeg ili njoj adekvatnog razreda.<sup>4</sup> Francuski zakon držao je iseljenikom svakog putnika koji ne uzima svoje obroke za kapetanovim, odnosno časničkim stolom, dakle putnike najnižih razreda.<sup>5</sup> Austrijski nacrt iseljeničkog zakona iz 1904. gledao je u iseljeniku svakoga koji s državnog područja pođe u inozemstvo u namjeri da ondje osigura novu egzistenciju. Mađarska definicija je kratka i držala je iseljenikom svakoga tko radi trajne zarade krene u inozemstvo.<sup>6</sup> U Hrvatskoj je 1910. godine bila podnesena Saboru Osnova zakona o iseljavanju. Prvi put dana je definicija iseljenika i unesena u osnovu, a glasi: "Po ovom zakonu smatra se iseljenikom, tko se na neodređeno vrijeme otputi u inozemstvo, da ondje nađe trajnu privredu".<sup>7</sup> Zakon o iseljavanju nekadašnje Jugoslavije držao je iseljenikom onog državljanina Kraljevine koji se seli u prekoceanske zemlje radi zarade tjelesnim radom ili se seli rođacima koji su se prije iselili pod istim uvjetima.<sup>8</sup> Definicija zakona razlikuje se od definicije Uredbe iz 1921. koja je držala iseljenikom svakog državljanina Kraljevine koji se selio u prekoceanske zemlje radi za-



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

rade, a putovao je u trećem ili odgovarajućem razredu te potpalublju, koji se selio rođacima već prije seljenim pod istim uvjetima, ili koga su vlasti držale iseljenikom.<sup>9</sup> S primjerima bi se moglo nastaviti, ali već iz ovih proizlazi da je svaka država iseljenikom držala nešto drugo, iako se uvijek ponavljaju neki zajednički kriteriji. Neke države, na primjer Velika Britanija i Njemačka, u svojim zakonodavstvima nisu uopće donijele definiciju iseljenika.

S obzirom na raznolikost shvaćanja pojma iseljenika u pojedinim državama, već je Liga naroda u Ženevi, u čijem je Međunarodnom uredu rada postojala posebna iseljenička služba, stavila na dnevni red pitanja definicije iseljenika koja bi trebala biti zajednička svim narodima, dakle u neku ruku opće priznati terminus technicus u međunarodnoj migracijskoj terminologiji, ali bez uspjeha.<sup>10</sup> To je donekle i razumljivo, jer je iseljenik svake zemlje specifičan proizvod njezinih ekonomskih i socijalnih prilika.

Poslije Drugoga svjetskog rata sastala se u Ženevi Međunarodna organizacija rada, sazvana od Administrativnog savjeta Međunarodnog ureda rada, i godine 1949. donijela Konvenciju o migraciji radi zapošljavanja. Konvencija se sastoji od članova općeg značaja i triju aneksa. Odredbe Konvencije i aneksa dopunjene su tipskim sporazumom o povremenoj i stalnoj migraciji radnika, podrazumijevajući izbjeglice i raseljene osobe. Bivša Jugoslavija ratificirala je ovu Konvenciju 1968. godine.

Konvencija određuje prava i obveze zemalja imigracije i emigracije, a isto tako prava i obveze migranata. Treći aneks posvećen je isključivo izbjeglicama i raseljenim osobama.

Konvencija ne daje definiciju iseljenika, ali upotrebljava termin "radnik migrant", s time da taj termin označava osobu koja migrira iz jedne zemlje u drugu radi zaposlenja.<sup>11</sup>

Ni jugoslavensko zakonodavstvo poslije Drugoga svjetskog rata nije donijelo definiciju iseljenika. Neke stručne publikacije osvrću se na taj termin. U Enciklopediji Leksikografskog zavoda se kaže: "Pojam iseljenika u različitim je zakonodavstvima različito definiran, ali se općenito drži iseljenikom svaki onaj koji napušta svoju zemlju trajno ili privremeno, u namjeri da traži posla ili bolje životne uvjete".<sup>12</sup> Pravni leksikon, tiskan 1964. u Beogradu, kaže da su "iseljenici lica koja napuštaju svoju zemlju trajno ili privremeno radi traženja posla ili boljih uvjeta za život".<sup>13</sup> Priručni leksikon, tiskan u Zagrebu 1967., za pojam emigrant kaže da je to "iseljenik koji dobrovoljno, tjeran nuždom ili prisiljen napušta zavičaj i domovinu, pa odlazi u tuđinu".<sup>14</sup>

Masovni odlazak naših radnika u inozemstvo radi zapošljavanja kod nas je u sedamdesetim godinama aktualizirao potrebu definiranja pojma iseljenika. Kod jugoslavenskih

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

političkih i stručnih institucija uvriježilo se mišljenje da je boravak radnika u inozemstvu radi zapošljavanja samo privremen, dakle kod njih postoji *animus revertendi*. Zbog toga je općenito prihvaćen termin "radnik privremeno zaposlen u inozemstvu". Prema tome, po pravilu "argumentum in contrario" iseljenici bi bili oni koji odlaze trajno u inozemstvo radi zaposlenja, tj. oni koji su se iselili prije rata i u godinama poslije Drugoga svjetskog rata. Također je prevladavalo mišljenje da su iseljenici i oni naši ljudi koji su odlazili u prekomorske zemlje radi zapošljavanja. Njih se običavalo nazivati "novom emigracijom".

Međutim, ovakav pristup određivanju pojma iseljenika sadržavao je u sebi brojne nerealne činjenice i kontradikcije. Mogli bismo se, doduše, složiti s činjenicom da su iseljenici oni naši ljudi koji su iselili prije rata i u poslijeratnim godinama. Međutim, kod nove emigracije već se pojavljuje problem. Gledano sa subjektivnog gledišta, neusporedivo najviše naših ljudi koji su odlazili u prekomorske zemlje također je išlo s čvrstom namjerom da njihov boravak u inozemstvu bude samo privremen. Dakle, time bi i oni bili naši "radnici privremeno zaposleni u inozemstvu". Ali gledano s objektivnog gledišta, svi oni koji su odlazili u prekomorske zemlje, pa ako su još išli s obitelji, zbog djelovanja brojnih čimbenika u novom su okružju ostajali duže vrijeme ili pak trajno.

Problem je bio i s našim radnicima "privremeno zaposlenim u inozemstvu". U velikom broju i oni su reemigrirali u prekomorske zemlje. Sve više je bilo i onih koji su ostajali u europskim zemljama i više od deset i dvadeset godina, pa je pitanje je li to bio "privremeni boravak" ili iseljenje.

Dakle, gledajući općenito na naš suvremeni emigracijski problem, zapažamo da nismo uspjeli riješiti prvo i osnovno pitanje, tj. da nismo definirali kategoriju naših radnika koji borave u inozemstvu radi zaposlenja.

U području seljenja – migracije gotovo svaki pojam ima svoju antitezu, iseljenik – useljenik, iseljeničke vlasti – useljeničke vlasti, emigracijska politika – imigracijska politika itd.

Iako bi se, logično, svaki iseljenik u trenutku kad useli u zemlju svojeg novog obitavališta trebao automatski držati useljenikom, ipak u praksi nije tako, pa se mnogi putnici koji ostave domovinu kao iseljenici u zemlji u koju su došli ne drže useljenicima, i obratno, mnogi putnici koji nisu ostavili domovinu kao iseljenici u novom se obitavalištu ipak drže useljenicima. Kao što emigracijske zemlje shvaćaju raznoliko pojam iseljenika, tako imigracijske zemlje shvaćaju raznoliko pojam useljenika. Useljenički zakoni SAD-a poznaju uglavnom samo pojam stranca (*alien*) te se pod njim podrazumijeva svaka osoba koja nije rođena ili naturalizirana u toj zemlji.



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

Argentinski zakon drži useljenikom svakog inozemca, nadničara, obrtnika, ratara ili pripadnika bilo kakve profesije koji je mlađi od 60 godina i provjeren svjedodžbom o svojoj neporočnosti i svojim kvalifikacijama, a stigne u Argentinu na parobrodu kao putnik drugog ili trećeg razreda u namjeri da se ondje nastani, ili kojemu je država platila prijevoz.<sup>15</sup> Čileanski zakon usvaja pojam "stranca", dakle terminologiju SAD-a. Useljenički zakon Kanade držao je useljenikom svaku osobu koja onamo prispije s namjerom da se ondje stalno nastani.<sup>16</sup>

## **PRAVNO REGULIRANJE MIGRACIJSKIH TIJEKOVA**

Sve države u načelu stoje na stajalištu slobode iseljavanja, ali je zakonom ipak manje ili više ograničavaju. Ograničenje slobode iseljavanja ima karakter zaštitnih mjera. Motivi su vojne, političke, nacionalne, ekonomske i druge prirode.

Budući da vrlo često na tržištu rada dolazi do narušavanja ravnoteže, bilo da ponuda prijeđe potražnju ili obratno, iseljavanje se već odavno smatralo najprikladnijim regulatorom tih procesa. Zato većina zakona o iseljavanju ovlašćuje nadležne vlasti da, ako to traže interesi narodne privrede, iseljavanje ograniče ili sasvim obustave. Analogno je, *mutatis mutandis*, i u zemljama useljavanja. Gotovo svi zakoni o iseljavanju, odnosno useljavanju donose dotične propise i eksplicitno.

U našem slučaju objektivni čimbenici koji su sprečavali veće iseljavanje bili su izvan Hrvatske. To su restriktivni propisi koje je američka vlada povremeno donosila i gospodarske krize koje su se povremeno javljale u SAD-u. Vlasti u Austro-Ugarskoj nisu sprečavale iseljavanje, nego su samo pazile da sačuvaju kontrolu nad njim. Tek pred Prvi svjetski rat sprečava se iseljavanje vojnih obveznika. Tako je 26. prosinca 1913. kraljevski povjerenik za Hrvatsku i Slavoniju izdao naredbu o iseljavanju u kojoj se propisuje: "Za kraljevinu Hrvatsku i Slavoniju valja slijedeći propis (...) Muške osobe počev od 1. I. one godine u kojoj navršše sedamnaestu godinu života, sve dotle, dok stoje pod stavnjom ili službovnom obveznošću, koja se temelji na ovom zakonu, mogu se iseliti samo na temelju pismene dozvole bana, izdane sporazumno s ministrom za zemaljsku obranu. Dozvola se može podijeliti samo onda, ako molitelj prije toga u ugarskoj krunskoj vrijednosti položi po banu u iznosu od 100-1000 kruna ustanovljenu jamčevinu".<sup>17</sup> Tom je naredbom i financijski i administrativno bilo gotovo onemogućeno svako legalno iseljavanje.

Prvi svjetski rat prekinuo je masovno iseljavanje. Poslije rata ponovno se pojavljuje iseljenički problem, ali s bitnim promjenama koje su bile posljedica svjetskog rata, a snažno su utjecale na rješavanje toga problema. Opće stanje migraci-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

je u svijetu, novi pravci seljenja i nove zemlje useljavanja karakteristični su za iseljavanje iz Hrvatske između dva rata. Pod utjecajem novonastalih ekonomskih prilika poslije Prvog svjetskoga rata gotovo sve zemlje useljavanja donose zakone o useljavanju, nastojeći se zaštititi od priljeva stranaca. Sjedinjene Američke Države, koje su do Prvog svjetskog rata bile na prvom mjestu po broju useljenika, nakon rata uvode strogu kontrolu useljavanja i određuju kvote za pojedine nacionalne skupine. Za istočne i južnoeuropske države useljeničke kvote bile su minimalne. Zakon o imigraciji u SAD donesen godine 1921., ograničio je broj useljenika u SAD za svaku državu na 3 posto od broja pripadnika dotične zemlje nastanjenih u SAD-u i upisanih prilikom popisa pučanstva iz 1910. Po spomenutom zakonu kvota za useljenje iz Jugoslavije iznosila je 6.426 osoba godišnje. Međutim, godine 1924. donesen je novi restriktivni zakon po kojemu su se kvote određivale na osnovi 2 posto od broja useljenika dotične države, i to po popisu iz 1890. Po novom zakonu useljenička kvota za Jugoslaviju znatno je niža – 671 osoba godišnje.

Ratna opasnost uvjetovala je novu restriktivnu iseljeničku politiku Jugoslavije neposredno pred izbijanje Drugoga svjetskog rata. Godine 1939. Odsjek za zaštitu iseljenika pri Ministarstvu socijalne politike izdaje okružnicu kojom za SAD i ostale prekomorske zemlje ograničava iseljavanje samo na one osobe koje već posjeduju putovnice. Molbe za iseljavanje mogle su podnositi samo žene i djeca koji su odlazili muževima, odnosno roditeljima. Za europske se zemlje zabranjivao svaki izlazak ili povratak.

Tijekom 1940. godine Odsjek za državnu zaštitu Banovine Hrvatske traži da se temeljito ispita svaki slučaj odlaska u inozemstvo, da se putovnice viziraju na kraće vrijeme, a da se odlazak odobri samo onim osobama koje se neće putnom ispravom služiti u izbjegavanju vojne dužnosti. Ministarstvo vojske i mornarice zahtijevalo je (9. rujna 1940.) da se vojnim obveznicima rođenim od 1920. do 1923. uskrati odlazak u inozemstvo, odakle za slučaj potrebe ne bi na vrijeme mogli stići na svoju dužnost. Pred sam rat se bez posebnih odobrenja nije moglo putovati iz Jugoslavije.

Vraćanje iseljenika u domovinu igra veliku ulogu u migracijskim tijekovima, dajući im u neku ruku karakter i osnovno obilježje. Pojam migracije sasvim je drukčiji u onim zemljama u kojima nema vraćanja, kao što je slučaj kod mnogih zapadnoeuropskih, osobito germanskih naroda, nego u zemljama kao što je naša, ili pak Italija i Španjolska, gdje je uvijek, uz jako iseljavanje, postojalo i jako vraćanje, dakle ona mobilnost koja daje obilježja našem seljenju.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

Tip dobrovoljnog povratnika čine oni iseljenici koji se vraćaju u domovinu dobrovoljno i o svojem trošku. Tom tipu pripada većina svih povratnika. Međutim, postoji i vraćanje na teret države ili prijevoznih poduzeća. Kako bi se olakšao povratak iseljenicima koji ne raspolažu s dosta sredstava, a to se većinom događa kod obitelji s puno članova, donose neki zakoni odredbe da prijevozna poduzeća trebaju vratiti određen broj iseljenika uz smanjenu cijenu ili besplatno. Repatrijaciju mogu provoditi o vlastitom trošku i države iseljenja, iako tih slučajeva ima sve manje.

Repatrijacija te vrste može uslijediti na inicijativu stranke ili *ex offo*. Masovna repatrijacija u nas zbila se neposredno nakon završetka Drugoga svjetskog rata, kad se u domovinu u razdoblju od 1945.-1951. vratilo 8.000 Hrvata.<sup>18</sup>

## POSljedICE ISELJAVANJA

---

Najvažnije pitanje u okviru problema vezanih uz iseljavanje jest je li sama pojava iseljavanja povoljna za jedan narod, odnosno državu. Ta se pojava može ocijeniti s dva stajališta. Sa stajališta populacije, tj. demografskog, i sa stajališta materijalnog bogatstva, tj. gospodarskog.

Mišljenja i o jednom i o drugom stajalištu sasvim su podijeljena i tretiraju se u praksi onako kako se kada u svakodnevnom životu drži potrebnim i prikladnim. Sama znanost bila je u pogledu utjecaja iseljavanja na populaciju vrlo kolebljiva. Ako je nisu diktirali momenti ekonomskog imperijalizma, prevladale su u XVII. i XVIII. stoljeću među ekonomistima struje koje su bile protivne iseljavanju, osobito fiziokratu. Iako nisu bili prekomjerni populacionisti kao što su bili merkantilisti, oni su ipak stajali na stajalištu da zemlja treba imati samo toliko pučanstva koliko ga može prehraniti.<sup>19</sup> Potkraj XVIII. stoljeća pojavljuje se Malthus sa svojom poznatom teorijom da je emigracija korisna i da može poslužiti kao momentalno olakšanje za pojedine krajeve, jer je on, kako je poznato, imao u vidu porast stanovništva na cijeloj zemlji. Međutim, kaže Malthus, ako samo iseljavanje momentalno osiromašuje stanovništvo u njegovu broju, ono ipak potiče na natalitet.<sup>20</sup> U XIX. stoljeću također nije bilo ustaljenog mišljenja među ekonomistima o tome šteti li emigracija ili koristi jednom narodu, odnosno državi. Neki su ekonomisti navodili primjere pojedinih zemalja koji pokazuju da su te zemlje s velikom emigracijom vrlo brzo nadoknadile broj iseljavanjem izgubljenog stanovništva i, štoviše, da su se napori preostalog stanovništva udvostručili te da su te zemlje napredovale i brojem stanovništva i ekonomskim bogatstvom isto tako kao one zemlje iz kojih nije bilo emigracije. Najčešće se iznosio primjer Italije iz koje se tijekom ovog sto-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

ljeća iselilo na milijune ljudi, ali je taj gubitak nadoknađivan vrlo velikim prirastom stanovništva. Kod nas bi u prilog spomenutoj teoriji išao primjer Hercegovine, koja je imala veliku unutarnju i vanjsku emigraciju, a da pritom nikad nije doživjela osjetan pad broja pučanstva.

Još je prije Prvoga svjetskog rata poznati francuski stručnjak u pitanjima migracije René Genard, u knjizi *Essai sur l'émigration* kazao: "Možemo držati da je na činjenicama osnovana tvrdnja da, ako porast stanovništva favorizira emigraciju, emigracija kada je umjerena, pa makar i prilično jaka, pojačava natalitet, tj. porast stanovništva". I talijanski ekonomist G. Arias u svojoj knjizi *La questione meridionale* konstatira kako iseljavanjem nastupa u određenoj mjeri smanjenje nezaposlenosti ili čak nestašica radne snage, povisuju se nadnice i dolazi do jače uporabe industrijskih i poljoprivrednih strojeva. Pošiljke novaca emigranata čine da je bilanca plaćanja često sačuvana od deficita. Iseljenici koji se vraćaju kupuju male posjede, provode melioracije na njima, jednom riječju dižu životni standard i povećavaju unutarnje bogastvo investicijom svojih kapitala. Osim tih pozitivnih momenata, koje je istaknuo Arias, postoje još i drugi, kao što su činjenice da iseljenici stvaraju za svoju domovinu povoljna tržišta, utječu na politiku zemlje u kojoj su imigranti, a i na ekonomsku politiku zemlje useljenja.

Dakako, valja se osvrnuti i na negativna gledanja o pojavi iseljavanja. Prema tim gledanjima iseljavanje umanjuje produktivne snage, slabi brojčano stanje nacije, a u krajnjoj liniji oslabljuje vojne snage države.

Ovdje ćemo se osvrnuti i na jednu modernu teoriju o migraciji stanovništva koju je imao Warren Thompson, prema čijem mišljenju je seljenje rezultat diferencijalnog pritiska stanovništva. Seljenje je izraz tendencije prema ujednačavanju ekonomske gustoće koja je odnos između broja stanovništva i ekonomskih izvora koji stoje njemu na raspolaganju.

U našoj znanosti je, među mnogim gledanjima na posljedice iseljavanja, svakako najzanimljivije ono koje je iznio Fran Milobar još početkom stoljeća, kad je u nas iseljavanje poprimilo široke razmjere. U svojoj studiji *Izabrana poglavlja iz narodnog gospodarstva* Milobar govori o seljenju u strane države radi kraćeg ili dužeg zadržavanja, pa kaže: "Ovo je sa stanovišta narodnog gospodarstva najpoželjnija vrsta seljenja, jer se time izravna odnošaj između broja pučanstva i živežnih sredstava. Suvišak pučanstva ne samo da se u stranom svijetu prehrani već i pretičak zarade kući donose i podigne gospodarstva kod kuće. Na ovaj način može da bez socijalnih neprilika živi narod i u zemljama gdje inače vlada prenapučenost, a ondje gdje nema prenapučenosti dođe

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

narod do znatnije prometne glavnice, kojom može voditi gospodarstvo".<sup>21</sup> Ali Milobar uočava i loše strane takvog seljenja, a pogotovo za prilike u Hrvatskoj, pa u istoj studiji nastavlja: "Maleni pak narodi, kad bi im zemlja i bila prenapučena, nastoje, da im se iseljenici barem narodno (etnički) ne izgube. No maleni narodi, pa još k tome nenapučeni u svojoj zemlji, počinjali bi samoubojstvo, kad bi dopuštali da im se narod ovako iseljuje. Brižne i domoljubne vlade nastojati će da do ovakve vrste iseljenja nikako ne dođe".<sup>22</sup>

Kod iseljavanja treba ipak decidirano utvrditi koje sve koristi i koje štete ima zemlja koja gubi jedan dio svoje radne snage. U prvom redu zemlja iz koje se stanovništvo iseljava gubi na svojem proizvodnom potencijalu. Kako je riječ o ljudima čija je proizvodna sposobnost u pravilu veća od njihove potrošnje, zemlja gubi suvišak proizvodnje iznad potrošnje dotične osobe. Teorijski je moguća situacija da je marginalna produktivnost radnika jednaka nuli, tj. da njegovo uklanjanje neće imati apsolutno nikakav efekt na proizvodnju, da će proizvodnja ostati na istoj razini, iako su takve situacije u praksi vrlo rijetke. Međutim, čak kad bi teza o marginalnoj produktivnosti jednakoj nuli i bila točna, zaboravlja se da fleksibilnost jedne privrede nije takva da se iz nje seli samo suvišno pučanstvo. Jedan aktivan član društva ne mora automatski biti zamijenjen drugim. Osobito je to važno u slučaju posjedovanja određenih kvalifikacija onoga koji dolazi. Ta se opasnost potencira kad se iseljavanje provodi po obiteljima, mjestima i regijama. Neka mjesta i pokrajine gube svoje stanovništvo, ostaju bez svojih najdinamičnijih elemenata, što izaziva ekonomske i socijalne deformacije takvih regija te može imati štetne posljedice za razvoj ne samo takvih regija već i cijele zemlje.

Koristi koje zemlja iseljavanja ima od iseljenika mogu biti raznovrsne. Ukupan potrošni fond odseljene osobe ostaje na raspolaganju stanovništvu koje ostaje, pod uvjetom da smanjenje nacionalne proizvodnje ne bude manje od tog potrošnog fonda. Ako se seli cijela obitelj, dobitak je veći, jer odlazi veći broj neproduktivnog stanovništva.

Velika su korist za zemlje emigracije doznake iseljenika obiteljima u domovini. Ali, u tom slučaju emigraciju valja usmjeriti prema najrazvijenijim zemljama koje pružaju mogućnost najviše zarade. Ako se emigrant namjerava vratiti u domovinu i ako mu je proizvodno ulaganje u domovini dosta rentabilno i sigurno, doznake će biti znatno veće nego ako u domovini vlada nesigurna društveno-ekonomska situacija ili sam ekonomski sustav nije sklon takvoj vrsti ulaganja.

Iseljenici se uključuju u moderan proces proizvodnje, pa stječu radne i kulturne navike i poslije eventualnog povratka u domovinu mogu predstavljati čimbenik progressa. Često stječu i profesionalne kvalifikacije.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

I pojedinac ima koristi od iseljavanja. Sama činjenica da netko želi živjeti i raditi u tuđoj zemlji govori da on od prese-ljenja očekuje poboljšanje svojeg ekonomskog položaja i da ono u pravilu nastupa. Interes društva može biti suprotan interesu pojedinca, međutim, i društvo je dužno poštovati interes pojedinca. Čovjek ima pravo tražiti bolje uvjete rada i života, birati i sredinu u kojoj želi živjeti, ali i društvo ima pravo poduzimati mjere samoobrane od samovoljne akcije pojedinaca. Politika na području međunarodnih migracija mora voditi računa o oba ta prava.

Zemlja doseljenja ima uvijek koristi od doseljenika. Rad stranog radnika povećava nacionalnu proizvodnju, a odgoj te radne snage tu zemlju ništa ne stoji. Za zemlje imigracije izvanredno je važna dob imigranata u trenutku zaposlenja. Najpovoljniji je slučaj za razvijene zemlje ako dobivaju radnu snagu na početku njezina proizvodnog razdoblja. Kako suvremena migracijska kretanja zahvaćaju ponajprije mlade, radno sposobne ljude, može se zaključiti da razvijene zemlje ostvaruju krupne uštede iz tih kretanja, uvozeći gotovu radnu snagu koja stvara ne samo vrijednost svoje zarade već puno više od toga.<sup>23</sup>

O tom problemu, a u svezi sa stanjem u Hrvatskoj, raspravljano je početkom 1973. u Splitu na savjetovanju s temom "Uštede radnika migranata" koje je, na inicijativu organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) iz Pariza, organizirao Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu.

Na savjetovanju je konstatirano da su migracijski tijekovi za nas nepovoljni, jer je puno više onih koji se s privremenog rada vraćaju u zemlju bez ikakvih kvalifikacija nego onih s kvalifikacijama. Ta se činjenica odražava na pogoršanje stručne strukture zaposlenih u zemlji. S obzirom na opće migracijske tendencije, posebno je upozoreno da su stvoreni takvi odnosi da industrijske zemlje koje uvoze radnu snagu imaju od toga puno više koristi nego zemlje iz kojih ti radnici potječu. Da bi se postupno takvo stanje izmijenilo, potrebno je – rečeno je na savjetovanju – ulagati dodatne napore u veće privlačenje uštedevina u zemlju i njihovo ulaganje ponajprije u produktivne djelatnosti društvenog i privatnog sektora te poticati razvitak područja iz kojih ti radnici potječu.<sup>24</sup>

Na kraju valja spomenuti da su hrvatsku emigraciju obilježavali sljedeći čimbenici:

- Promjena u pravcima seljenja nakon Prvoga, a posebno nakon Drugoga svjetskog rata, od prekomorskih koji su dominirali u prvoj polovici našeg stoljeća, prema europskim;
- Iseljavanje je posljedica razlika u razini i stopi ekonomskog rasta i u opsegu demografskog priljeva stanovništva u radnoj dobi, s jedne strane između naše zemlje i ostalih mediteranskih zemalja i s druge strane zemalja zapadne i sjeverne Europe;



DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

– Neke osobitosti demografskog razvoja i privredne ekspanzije zapadnih i sjevernih europskih zemalja, a i nekih prekomorskih (Kanada i Australija) ukazuje na potrebu, istina, u pogledu kvalifikacija puno selektivniju, za uvozom radne snage iz mediteranskih zemalja;

– Demografski čimbenici sve manje utječu na migriranje europskog stanovništva, a sve važnije mjesto zauzimaju čimbenici ekonomske i socijalne prirode. O toj činjenici zemlje emigracije moraju voditi računa i tražiti rješenja u vlastitom ekonomskom razvoju, jer se na taj način najdjelotvornije sprečava da gospodarski razvoj drugih zemalja nepovoljno utječe na budući demografski i ekonomski razvoj zemlje emigracije.<sup>25</sup>

### **RJEŠAVANJE STATUSNIH PITANJA ISELJENIKA U ZEMLJAMA ISELJAVANJA I DOSELJAVANJA**

Hrvatski iseljenički problem nije bio samo i ponajprije u iseljavanju, nego i u uspostavljanju i reguliranju odnosa sa stotinama tisuća iseljenika. Zbog toga se od samog početka pred hrvatsku javnost i odgovorne čimbenike postavilo načelno pitanje moraju li se ti iseljenici asimilirati ili treba stvoriti uvjete za njihov povratak. U pogledu asimilacije bilo je stavova za i protiv. Oni koji su bili protiv asimilacije tvrdili su kako iseljenici moraju živjeti zapravo dvojakim životom, pa se pritom često isticao primjer Francuza u Kanadi. Zanimljiva su gledanja koja je između dva rata zauzeo Savez organizacija iseljenika u Zagrebu. Polazeći od gledišta da je državljanstvo samo pravno pitanje, Savez je, u želji da naši iseljenici postignu jednak položaj i postupak s ostalim punopravnim građanima dotične zemlje, preporučivao primanje građanstva zemlje boravka. To gledište Saveza bilo je općenito prihvaćeno u okviru iseljeničke politike, pa su u tom smislu upućene okružnice konzularnim predstavništvima u kojima se preporučavalo da se iseljenicima savjetuje primanje građanstva. Savez je također inicirao sklapanje konvencija po kojima bi se iseljenicima osigurala potrebna socijalna zaštita. Zanimljivi su argumenti kojima je te stavove branio naš novinar i publicist Milan Marjanović, predsjednik Saveza organizacija iseljenika. Marjanović kaže kako u jugoslavenskoj javnosti postoji mišljenje da su iseljenici koji primaju strano državljanstvo zapravo izdajice i odrodi naroda, pa s njima treba postupati kao da su "pomađareni". To je krivo shvaćanje, kaže Marjanović. Jedno je primiti državljanstvo mađarsko, njemačko ili talijansko, a sasvim je drugo primiti državljanstvo Sjeverne ili Južne Amerike. U tim zemljama se od iseljenika ne traži denacionalizacija, nego je to preduvjet da iseljenik stekne bolji položaj i poboljša svoj ekonomski i socijalni status, pa na taj način može bolje zarađivati i biti jači ekonomski čimbenik. Nitko od hrvatskih iseljenika nije bio denacionaliziran time što je postao državljanin SAD-a. Da-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

pače, kaže Marjanović, iseljenici se moraju u mnogim slučajevima suživjeti s novom okolinom, ali zato njihova stara domovina treba s njima što više podržavati takve veze da oni i njihovi potomci ostanu vezani s matičnom nacijom i da koriste svojoj staroj domovini.<sup>26</sup>

Takva stajališta su uglavnom usporavala proces asimilacije. Međutim, bilo je mišljenja u prilog asimilacije. Postavljalo se pitanje zašto našim iseljenicima iz razloga nekog nemjesnog ponosa, neke fikcije, otežavati život u njihovoj novoj postojbini. Ako im nema opstanka, neka se asimiliraju, ali što prije.<sup>27</sup>

U uskoj vezi s problemima asimilacije jest i pitanje trebaju li se naši iseljenici vratiti u domovinu. Bilo je i tu podijeljenih mišljenja. Tvrdilo se kako treba uspostaviti kružni tijek iseljavanja: jedni da se vraćaju, a drugi da odlaze. Na taj bi se način u iseljeničkim kolonijama zaustavio proces asimilacije. Zatim je konstatirano da su naše iseljeničke kolonije, kao i iseljeničke kolonije drugih naroda, imale prosperitet i pad. U vrijeme depresija držalo se da nije poželjno vući iseljenika iz jedne depresije u drugu, pa pretrpavati i onako pretrpano jugoslavensko tržište rada. Osim toga, repatrirane je trebalo prepustiti vlastitoj sudbini zato što nije bilo kapitala za provođenje kolonizacije.<sup>28</sup>

Pitanja asimilacije i povratka naših iseljenika bila su više načelna nego realna iseljenička politika Jugoslavije. Tada nije bilo ni volje ni sredstava za neku radikalniju iseljeničku akciju u rješavanju ključnih problema iseljenika. Osim rješavanja nekih praktičnih problema u svezi s dolaskom i povratkom iseljenika i njihovim imovinsko-pravnim situacijama, iseljenička služba Jugoslavije polagala je određenu pozornost kulturno-prosvjetnoj akciji prema iseljenicima, opet s ciljem da uspori procese integracije i asimilacije u domaće društvo.

U zemljama doseljavanja djelovala je useljenička politika s ciljem integracije i asimilacije. Tako su generacijama demografi, sociolozi, povjesničari i drugi znanstvenici prikazivali američko društvo kao "veliki lonac za taljenje" u kojem se svaka osoba ili doseljenička skupina s vremenom stopi u jedinstvenu naciju homogene kulture. Međutim, etnička su previranja u američkom društvu u novije vrijeme pokazala i dokazala da se brojne etničke skupine i rase nisu potpuno stopile u jedinstven kulturni krug nego su se održale, a neke čak i ostale izolirane od ostalih. Razni oblici nacionalnih tradicija koji su preneseni u "novu zemlju" još su se uvijek održali i sastavni su dio života mnogih američkih građana. Upravo taj proces koji je pokazao da "lonac za taljenje" nikad nije djelovao kako je bio zamišljen i tumačen, upućuje na oduvijek postojeći pluralni karakter američkog naroda. Novi izraz koji se sve češće upotrebljava umjesto "melting pota", a ima posve novo značenje i sadržaje, jest "kulturni pluralizam".

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

Kulturni pluralizam ili "novi pluralizam", kako se još često naziva, pokazuje da su etničke skupine postojale i kao takve djelovale u društvu, iako je njihovo postojanje i djelovanje bilo nedostavno uočeno i nepriznato. Američko društvo od nastanka do danas predstavlja etnički mozaik koji se sastoji od različitih rasa, religija i supkulturnih krugova. Gotovo isti procesi djelovali su u Kanadi i Australiji, koje su zbog toga i prihvale politiku multikulturalizma. Ideje multikulturalizma sve su prisutnije i u zemljama Južne Amerike.

Američki Hrvati kao etnička skupina nisu nestali i postupno se asimilirali. Razlike u stupnju asimiliranosti između pojedinaca, odnosno naraštaja bez sumnje postoje. Razlike su osobito izražene između prvog i sljedećih naraštaja. Prvi je naraštaj, uz to što je zadržavao tradicionalne forme života, prihvatio vrijednosti i norme ponašanja novog društva, ali se s njim nije identificirao. Pripadnici drugog naraštaja raznim oblicima socijalne mobilnosti dosegнули su viši stupanj identifikacije sa širim kulturnim krugom i znatno se asimilirali. Treći i sljedeći naraštaji zapravo su se potpuno identificirali sa zemljom imigracije djedova i u tom se smislu mogu držati potpuno asimiliranim. Međutim, karakteristično je da upravo pripadnici trećeg naraštaja pokazuju velik interes za zemlju podrijetla.

Upravo će na ovoj činjenici hrvatska iseljenička politika, kao dio vanjske politike neovisne hrvatske države, graditi kulturno-prosvjetne, znanstvene, športske i druge programe prema iseljenim Hrvatima i njihovim potomcima. Pritom će najvažniji zadatak biti čuvanje hrvatske kulturne baštine među naraštajima potomaka hrvatskih iseljenika.

## BILJEŠKE

<sup>1</sup> Sirovatka je početkom stoljeća proveo nekoliko godina u SAD-u među iseljenicima i tamo se upoznao s njihovim problemima. Nakon povratka je 1907. napisao knjižicu *Kako je u Americi i komu se isplati onamo putovati* i u njoj se pozabavio ekonomskim motivima iseljavanja i koristima od iseljavanja u Ameriku, a na nekoliko mjesta osvrnuo se i na neka bitna obilježja našeg iseljeničtva.

<sup>2</sup> Problem povratnika iseljenika iz SAD-a u Hrvatsku za ovo razdoblje obrađuje F. Kraljić u knjizi *Croatian Migration to and from the United States, 1900-1914*, Ragusan Press, Palo Alto, 1978. Na temelju američkih izvora, autorica ocjenjuje da se u razdoblju od 1908. do 1914., za koje postoje statistički podaci, stopa repatrijacije hrvatskih iseljenika kretala oko 44 posto. Prema našim izvorima, taj je broj puno manji i iznosi oko 20 posto (usp. I. Čizmić, O iseljavanju iz Hrvatske u razdoblju 1880-1914, *Historijski zbornik*, Zagreb, God. XXVII-XXVIII, 1974.-1975., str. 44).

<sup>3</sup> *Iseljenička služba – izvještaj Narodnoj skupštini za 1925/26. godinu*, Beograd, 1926., str. 1.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

<sup>4</sup> Na i. mj.

<sup>5</sup> Na i. mj.

<sup>6</sup> Na i. mj.

<sup>7</sup> *Stenografski zapisnici Sabora, 1910.-1915.*, prilog 7.

<sup>8</sup> *Iseljenički propisi*, Zagreb, 1922., str. 7.

<sup>9</sup> *Iseljenička služba – izvještaj Narodnoj skupštini za 1925/26. godinu*, Beograd, 1926., str. 1.

<sup>10</sup> Na i. mj.

<sup>11</sup> Ratko Pešić, *Međunarodne konvencije rada*, Beograd, 1968.

<sup>12</sup> *Enciklopedija Leksikografskog zavoda*, Zagreb, 1967., sv. 3, str. 198.

<sup>13</sup> *Pravni leksikon*, Beograd, 1964., str. 303.

<sup>14</sup> *Priručni leksikon*, Zagreb, 1967.

<sup>15</sup> *Iseljenička služba – izvještaj Narodnoj skupštini za 1925/26. godinu*, Beograd, 1926., str. 4.

<sup>16</sup> *Isto.*

<sup>17</sup> Historijski arhiv Karlovca, *Fond Gradskog poglavarstva, 1909.-1918.*

<sup>18</sup> Vidi I. Čizmić i V. Mikačić, *Teme o iseljeništvu, Neki suvremeni problemi iseljeništva iz SR Hrvatske*, Zagreb, 1974., str. 66.

<sup>19</sup> Vidi članak Bogdana Novakovića, Utjecaj iseljenika na ekonomski razvoj Jugoslavije, *Iseljenička nedjelja*, Zagreb, 1933., str. 57.

<sup>20</sup> *Isto.*

<sup>21</sup> Fran Milobar, *Izabrana poglavlja iz Narodnog gospodarstva*, Zagreb, 1902.-1903., str. 238.

<sup>22</sup> *Isto.*

<sup>23</sup> O tome vidi opširnije u diskusiji Zvonimira Baletića na Skupštini Matice iseljenika Hrvatske 1968. (*Zapisnik skupštine Matice iseljenika*, Zagreb, 1968., str. 138).

<sup>24</sup> *Matica*, list iseljenika Hrvatske, Zagreb, 1973., br. 3.

<sup>25</sup> Alica Wertheimer-Baletić, *Europske seobe*, *Matica*, 71, *Kalendar*, Zagreb, 1971., str. 94.

<sup>26</sup> *Iseljenička nedjelja*, Zagreb, 1933., str. 215.

<sup>27</sup> Naturalizacija imigranata, iako je u osnovi pravno pitanje, jedan je od pokazatelja asimilacijskog procesa, jer predstavlja volju iseljenika da u zemlji imigracije ostanu trajno. Među našim iseljenicima indeks naturalizacije do Prvoga svjetskog rata bio je nizak. Do 1920. godine svega ih je 25 posto (42.658) uzelo američko državljanstvo, a 17 posto (28.829) izrazilo je namjeru da postanu američki građani. U idućoj dekadi, 1930. godine, već ih je 46 posto (96.880) naturalizacijom postalo američkim građanima, a 14 posto (29.444) zatražilo je "prvi papir", tj. podnijelo je zahtjev za državljanstvo. U poslijeratnim godinama broj onih s američkim državljanstvom znatno je porastao. Godine 1960. 61 posto od ukupnog broja osoba rođenih u Hrvatskoj imalo je američko državljanstvo (G. Govorchin, *Americans From Yugoslavia*, Galnesville, 1961., str. 212).

<sup>28</sup> *Iseljenička nedjelja*, Zagreb, 1933., str. 215.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

## Emigration from Croatia to America within the Process of European Migration

Ivan ČIZMIĆ  
Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Zagreb

The migration of the Croats to America forms a substantial part of the European migration process towards the new continent. Massive and continuous emigration of the Croat people deserves a special explanation of its traits linking it with the general flow of other Europeans who also emigrated, together with a specification regarding Croatian emigrants and their migration from Croatia. Firstly, it is necessary to define what is meant by 'emigrant' and 'immigrant' before applying this to the experiences of the Croats and Croatia. Emigration has numerous consequences both for the country of emigration and the country of immigration. For the most part, relationships are formed because of immigration. This relates particularly to questions of status where emigrants and immigrants are concerned. The economic, social, and political consequences of emigration and immigration directly influence the defining of emigration policy among the countries involved. Croatia, as in other European countries, has regulated the question of status where its emigrants are concerned through its legislature, and has also defined the notion of 'emigrant'. This was first accomplished at the time of the Austro-Hungarian Empire, as well as later during the time of former Yugoslavia. The Croatian community was greatly involved due to the emigration of hundreds of thousands of its citizens to various regions of the world. Croat politicians, men of science, and civic leaders occupied themselves greatly with the emigration question as an important national problem. One particular difficulty in solving numerous emigration problems was caused by the fact that Croats, in past years, did not have their own nation.

## Die Auswanderungswelle von Kroatien nach Amerika als Bestandteil europäischer Migrationsbewegungen

Ivan ČIZMIĆ  
Ivo-Pilar-Institut für Gesellschaftswissenschaften, Zagreb

Die Auswanderung von Kroaten nach Amerika stellt einen wesentlichen Bestandteil in der auf den Neuen Kontinent ausgerichteten europäischen Migrationsbewegung dar. Die Tatsache, daß Kroaten in großer Zahl und kontinuierlich über einen längeren Zeitraum den europäischen Kontinent

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB  
GOD. 7 (1998),  
BR. 1-2 (33-34),  
STR. 127-146

ČIZMIĆ, I.:  
ISELJAVANJE IZ  
HRVATSKE U AMERIKU...

verließen, verdient besondere Deutung, denn die Eigenschaften dieser Migrationswelle überlappen sich mit dem allgemeinen Verlauf der restlichen europäischen Auswanderungsbewegung, spiegeln aber zugleich auch die Besonderheiten der kroatischen Auswanderer und ihres Abgangs aus Kroatien wider. Zunächst gilt es, die Bedeutung der Ausdrücke Auswanderer und Einwanderer zu bestimmen, ehe sie auf das kroatische Beispiel angewandt werden. Die Auswanderung bringt zahlreiche Folgen sowohl für das Land, das man verläßt, als auch für das Aufnahmeland. Gegenseitige Beziehungen entstehen hauptsächlich als Folge der Auswanderung. Dies steht in besonderem Zusammenhang mit der Frage der gesellschaftlichen Stellung von Aus- und Einwanderern. Die wirtschaftlichen, gesellschaftlichen und politischen Folgen der Aus- und Einwanderung bestimmen direkt die Ein- und Auswanderungspolitik der betroffenen Länder. Kroatien hat, wie andere europäische Staaten auch, die Frage der gesellschaftlichen Stellung der Auswanderer auf dem Wege der Gesetzgebung geregelt und so zunächst den Begriff des Auswanderers definiert. Dies geschah erstmals zur Zeit der österreichisch-ungarischen Monarchie und später erneut im ehemaligen Jugoslawien. Das kroatische Volk hatte einen großen Anteil an der Auswanderungsbewegung, da Hunderttausende seiner Bürger in verschiedene Teile der Welt zogen, und kroatische Politiker und Wissenschaftler beschäftigten sich intensiv mit der Auswanderungsfrage als einem bedeutenden nationalen Problem. Eine besondere Schwierigkeit bei der Lösung zahlreicher mit der Auswanderung zusammenhängender Probleme lag in der Tatsache, daß bis vor wenigen Jahren die Kroaten noch immer keinen eigenen Staat hatten.